

НАЗВАНИЯТА ГОВОРЯТ – ЗАГЛАВИЯТА НА ВЕСТНИЦИТЕ СА СВИДЕТЕЛСТВО ЗА ВРЕМЕТО

Мариола Валчак-Миколайчак
Университет „Адам Мицкевич“, Познан

The author is interested in Polish and Bulgarian newspapers and magazines which were published over the centuries. Reviewing all these titles from a diachronic perspective she reveals different kinds of the media naming practice. She also analyses what factors (historical, cultural and social) affected the onimia layer in the past and affect it now. Thereby she tries to present basic linguistic examples which are obligatory in the press media.

Key words: press media, history of the press, titles of newspapers and magazines

Сред многобройните разклонения в славянското езикознание ономастиката (в широкото значение на тази дума) остава все още – въпреки провежданите в много държави антропонимични, топонимични и хидронимични изследвания – една от най-занемарените дисциплини, защото много от нейните сфери не привличат вниманието на изследователите. Все още не е напълно изучена номенклатурата от миналите времена, а съвременният, забързан и променящ се свят поставя пред ономастите многобройни предизвикателства. Едно от тях са названията на медиите. Непрекъснато се появяват нови начини за предаване на информация. В крак с тях върви и репертоарът, върху който би следвало да се правят нови изследвания¹. Въпреки тази необходимост ще погледнем с очите на историка на езика традиционната медия – пресата, и ще проследим няколко факта, произтичащи от едно полско-българско съпоставително изследване.

Фокусът на това изложение се съсредоточава върху заглавия на полски и български вестници и списания, издадени до 90-те години на ХХ в. Правейки преглед на тези заглавия от диахронна гледна точка, бихме желали да посочим различни типове медийни практики на на-

---

¹ Медията се възприема като средство, носител, посредник за предаване на информация.

зоваване и да анализираме историческите, културните и обществените фактори, които са повлияли, а влияят и днес върху онимичния пласт в пресата. Предлаганият начин на проучване освен лингвистичен има донякъде и културологичен характер, защото изследването на подобен фрагмент от езиковата реалност в тясното поле на езиковедските категории е невъзможно. По думите на авторите на книгата „Медия и названия“ Катажина Сковронек и Мариуш Рутковски²: „названията [...] не са само вербално допълнение към медиите, а по-скоро оказват влияние върху тяхното функциониране в различна степен и на много равнища. Следователно те са интегрален и неотменим елемент от общуването“ (Сковронек, Рутковски 2004: 10). Ето защо езиковедът е упълномощен за размисъл над ролята на функционалното измерение на медийната онимия.

Ясно е, че с течение на времето заглавията на периодичните издания във всички държави се променят и че през дадени периоди се използват различни номенклатурни практики, зависими от външно-езикови фактори. Бурното историческо развитие на Полша и България се отразява на медийната онимия и води до появата на някои семантични, синтактични и други схеми. Още повече, че медиите са публичен форум, на който се представят и дискутират въпроси от политическия и обществения живот. Същевременно те се явяват един от инструментите на властта за оказване на контрол върху обществото.

Цикличната публикация, масова по отношение на производството, дистрибуцията и четенето, каквато е вестникът, се появява едва през XVII в. – двеста години след Йоханес Гутенберг. В Полша първият вестник се печата през 1661 г.³ Това е основаният по инициатива на двора на крал Ян II Кажимеж *Merkuriusz Polski Ordynaryjny*, представляващ своеобразна композиция от новини. Негов първообраз е издание за търговия (Сковронек, Рутковски 2004: 28). *Merkuriusz* не е вестник в днешното значение на думата, но излиза редовно, съчетава информации, хроника и забавни страници, даже съдържа реклами, и най-важното, има публичен, масов характер. След прекратяването на издаването му в края на XVII в. начинът на разпространяването на информация в полските земи се връща към непериодичните издания, най-често със заглавие *Nowiny z....* В самия край на XVII в. в Краков

² Тази книга съдържа преглед на съвременните концепции и методи на изследване на медийната номенклатура.

³ Тук се подминават по-ранните непериодични издания, излизали на полски и на немски (инициатива на гданските печатари), чийто брой през XVII–XVIII в. е около 2000.

започва да излиза вестникът с френско заглавие *Awiza* (1696–1700), появяват се *Wiadomości różne cudzoziemskie* (1696–1705) и *Gazeta z Warszawy* (1701–1705). Точно тогава в полски език навлиза заетото от френски (по произход италианско) съществително *gazeta*, което съществува и до днес. Не е чудно, че две лексеми от френски произход се появяват в заглавията на тогавашните полски вестници – френският език е модерен в Полша от втората половина на XVII в., а неговото влияние продължава до XVIII в. (Валчак 1999: 165–166). По същата причина около тридесет години по-късно в заглавията на полските вестници веднъж завинаги се загнездва съществителното *kurier*.

През първата четвърт на XVIII в. издаването на вестници в Полша отново бележи спад⁴. В този контекст е изненадващ фактът, че в населения с немци Крулевец (днес Калининград) през 1718 г. започва да излиза *Poczta Królewiecka* на полски език – типичен информационен вестник, съдържащ новини от Полша и цяла Европа⁵.

През XVIII в. ролята на Варшава като административен и културен център на Жечпосполитата нараства. През 1729 г. започва да излиза съдържащият новини от страната *Nowiny Polskie* (преименуван по-късно на *Kurier Polski*) и *Relata Refero* – в този случай чуждоезичното име показва акцент върху чуждестранните новости (по-късно заглавието се променя на *Uprzywilejowane Wiadomości z Cudzych Krajów*).

През следващите години на XVIII в. в няколко важни града в Полша излизат нови названия, започващи със съществителното *wiadomości* (новини) (*Wiadomości Warszawskie*, *Wiadomości Cudzoziemskie*, *Wiadomości Literackie*), *kurier* (куриер) (*Kurier Warszawski*, *Kurier Litewski*) или *gazeta* (вестник) (*Gazeta Warszawska*, *Gazeta Narodowa i Obca*, *Gazeta Krajowa*, *Gazeta Krakowska*, *Gazeta Rządowa*). В самия край на века в заглавията на вестниците се появяват думите *korespondent* (кореспондент) (*Korrespondent Warszawski*, *Korrespondent Krajowy i Zagraniczny*), *dziennik* (ежедневник) (*Dziennik Handlowy*, *Dziennik Uniwersalny*) и *pamiętnik* (дневник) (*Pamiętnik Polityczny i Historyczny*). Едно от най-големите полски списания през XVIII в. е *Monitor* (от лат., буквално *този, който припомня*), от него

---

⁴ Причините за появата на нови заглавия и поводите за периодичното замиране на издаването на периодика в Полша през XVII–XVIII в. имат политически характер и не се засягат в нашето изложение.

⁵ Мимоходом ще добавим, че по същото време в същата печатница в Крулевец започва издаването на латинския вестник *Nova Publica Latina*, което свидетелства за това, че полските адресати на пресата познават добре латински език.

започва кариерата на съществителното *monitor* в заглавията на полските вестници и списания, особено със служебен характер. Този първи *Monitor* излиза два пъти седмично двадесет и една години (1765–1785) и е издание с поучителен характер, чиято задача е осмиването на пороците на благородничеството и сарматския стил на живот. Той се вписва в течението на модните през XVIII в. „морални“ списания, чийто прототип е английският *Tatler* и преди всичко славният *Spectator*.

Репертоарът на заглавията на вестниците и списанията по време на поделбите на Полша не се променя значително в сравнение с предходното столетие. Независимо от присъствието на чужда власт заглавията на повечето от полските периодични издания – в интерес на истината те излизат редовно – започват с думите *gazeta*, *kurier*, *monitor*, *dziennik* или *korespondent*, след които следва уточнение, свързано със сферата на дистрибуцията, времето на издаването или съдържанието (*Gazeta Południowo-Pruska*, *Gazeta Poznańska*, *Gazeta Codzienna Narodowa i Obca*, *Kurier Litewski*, *Kurier Poranny*, *Monitor Warszawski*, *Dziennik Patriotycznych Polityków*, *Korespondent Narodowy i Zagraniczny*). Тук известно изключение представлява издаваният в Полското царство (Конгресна Полша) *Dostrzegacz Nadwiślański*, но това е периодично издание на еврейското малцинство. Ръстът на интереса към новини от далечния свят води до това, че под руска власт в периода между Ноемврийското (1830) и Януарското (1861) въстание започват да излизат илюстрираните списания *Tygodnik Ilustrowany* и *Magazyn Powszechny*. На полски език тези издания се наричат *magazynu*⁶.

Вследствие на модернизирването на обществото през втората половина на XIX в. пресата се разделя и специализира. Точно тогава започват да излизат такива списания като *Wiek*, *Prawda*, *Słowa*, *Czas* и др., чиито заглавия на пръв поглед са абстрактни, а съдържанието им е твърде различно – от консервативно-благородническо до реформаторско и либерално. През осемдесетте години на XIX в. се появява списанието *Świt* (там публикува Мария Конопницка), което днес се смята за първото полско феминистично издание. Откакто в края на XIX в. започват да излизат издания, свързани с политическите партии, заглавията престават да бъдат толкова неутрални, по-скоро те ясно насочват адресата към пристрастията на издателя – *Robotnik* и

⁶ *Magazyn* – от фр. *magazine* – илюстрирано списание с разнородно белетристично или научно съдържание (*Słownik wyrazów obcych PWN*, red. J. Tokarski, Warszawa 1980, s. 442).

Naprzód (издание, свързано с Полската социалистическа партия), *Słowo Polskie* (орган на Националндемократическата партия на Полша) и *Czerwony Sztandar* (свързан със социалдемократията на Полското царство и Литва).

Значително явление в полската медийна онимия през XIX в. са заглавията на емиграционната преса: *Pamiętnik Emigracji*, *Kronika Emigracji Polskiej*, *Polonia* (Франция), *Zgoda*, *Orzeł Polski* (САЩ), *Polak w Brazylii*.

Развитието на българската преса започва значително по-късно от това на полската – едва в средата на XIX в. Първото списание, издавано в годините 1844–1846 г., е *Любословие* – чрез заглавието си то отправя към черковнославянската писмена традиция (а това са и възгледите на издателя му – Константин Фотинов). Веднага след него се появяват още две издания – през 1846 г. в Лайпциг Иван Богоров започва печатането на вестник със заглавие, характерно за емигрантската периодика – *Български орел*, а през 1848 г. се появява първият брой на *Цариградски вестник*, от който започва „кариерата“ на новородения термин – *вестник* – в българския език.

Българските вестници, явно прокламиращи националноосвободителни идеи, започват да излизат през петдесетте години на XIX в. Заглавията на първите два не огласяват ясно тези концепции – това са издаваните от Петко Славейков *Гайда* и *Македония*. Също така и чрез заглавията *Българска дневница* и *Дунавски лебед* не могат да се разчетат идеите в периодиката. Едва в края на XIX в. Любен Каравелов и Христо Ботев започват да издават вестници, чиято основна мисъл се прокарва още от заглавието: *Свобода*, *Независимост*, *Дума на българските емигранти*, *Будилник*, *Знаме*, *Нова България*.

По същото това време ръст бележи интересът към науката и литературата, дискутира се и върху бъдещето на българския език. Изразител на всичко това са заглавия като *Български книжици* или *Читалище*. Насловът на важното литературно и културно списание *Мисъл* внушава значимостта на проблематиката, с която се занимават публикуващите в него автори. Много по-скромно и разбираемо само за тези, които знаят с какво се занимава Българското книжовно дружество, е заглавието на научното *Периодическо списание на Българското книжовно дружество*, издавано четиридесет години (1870–1910).

Българските специализирани издания по онова време имат ясни и прозрачни заглавия, съдържащи информация кой трябва да бъде адресатът им: *Журнал за наука, занаят и търговия*, *Училище*, *Ружица* или *ред книжки за жените*, *Пчелица* или *ред книжки за децата*, *Ступан*.

В свободна, но все още необединена България излизат знаменателните: *Българский глас*, *Народний глас*, *Целокупна България*, *Независимост*, *Борба*. Усилната работа над шлифоването на новобългарския книжовен език съвършено се отразява в заглавието: *Чистобългарска наковалня за сладкодумство*.

Да преминем към XX в. В освободена Полша след 1919 г. настъпва бурно развитие на пресата. То е продиктувано от променливата политическа и стопанска ситуация, обуславяща трескав обществен живот, изпълнен със стачки, манифестации и социално напрежение. Неспокойният ритъм на събитията, относителният светогледен плурализъм и развитието на печатарската техника представляват важен импулс за развитието на пресата и издателския пазар (Пачковски 1983: 63–92, Каминска-Шмай 1994: 7–14). Лесният достъп до вестници по онова време (преди всичко заради ниската цена) и стоковият им характер намират отражение в заглавия от типа: *Gazeta dla Wszystkich*, *7 Groszy*, *Gazeta Poranna 2 Grosze*, *Kurier Powszechny*. Желанието да се предадат за кратко време най-актуалните информации се вижда чрез заглавията: *Czas*, *Chwila*, *Tempo Dnia*, *ABC – Nowiny Codzienne*, *Codzienna Gazeta Handlowa*, *Pismo Codzienne*, *Kurier Codzienny*, *Gazeta Powszednia*. Част от насловите от онзи период показват разнородността на тогавашното общество – от една страна са: *Dziennik Ludowy*, *Przyjaciel Ludu*, *Chłopska Prawda*, а от друга: *Robotnik*, *Gazeta Robotnicza* и *Tygodnik Robotnika*.

Политическата пропаганда и относителната свобода на словото по онова време правят партийните ежедневници изключително популярни. Особено охотно в заглавията на десните издания се използва понятието *naród* и категорията *polskość* (всичко свързано с Полша и поляците): *Głos Narodowy*, *Myśl Narodowa*, *Polska Zbrojna*, *Polska Zachodnia*, *Młody Polak*, *Rodzina Polska*, *Dzień Polski*. Левите сили пък наблюдават в заглавията на своите вестници върху социалния произход или професията на читателите, за които изданията са предназначени: *Chłopska Dola*, *Robotnik*, *Proletariusz*, *Gazeta Robotnicza*. Почти по същия начин стоят нещата и в България, но тук разликите в репертоара на заглавията произтичат от политическия профил на партията – Народната партия има своя ежедневник *Мир*, а Демократичната – *Знаме* и *Пряпорец*. Социалистическото движение, което по това време е все още в зародиш, също има своята периодика: *Съвременний показател*, *Росица*, *Ден*, но техните заглавия са „конспиративни“ и не носят информация за съдържанието на изданията. Социалдемократите издават *Работнически вестник* и *Ново време*, чиито заглавия са по-четивни. В

края на XIX в. и в началото на XX в. Земеделското движение издава вестниците: *Селски вестник* и *Земеделско знаме*.

През двадесетте и тридесетте години на XX в. в България стават популярни заглавия, указващи момента на появата си на пазара или подчертаващи актуалността на предаваната информация: *Вечерна поща*, *Дневник*, *Утро*, *Зора*, *Заря*.

В междувоенния период полската преса „разширява репертоара“ от идентифициращи думи, които влизат в заглавията – към *gazeta*, *kurier* и останалите, които посочихме по-горе, сега се присъединяват *goniec*, *echo*, *panorama* и *głos* (*Goniec Częstochowski*, *Goniec Nadwiślański*, *Echo Wiejskie*, *Nasze Echo*, *Panorama 7 dni*, *Głos Prawdy*, *Głosy Katolickie*). Появяват се и първите заглавия, съдържащи лексемите *słowo* и *przegląd* (*Słowo Polskie*, *Przegląd Gospodarczy*). Номенклатурната конвенция води до използването на думи като *gazeta* в заглавията на пресата, въпреки че със сигурност това е излишно. Вестник с „вестник“ или „дума“ в названието отправя послание, което трябва да достигне до най-широка и изключително хетерогенна публика (Сковронек, Рутковски 2004: 50). Въпреки това посочената група лексеми и до днес представлява основен „строителен материал“ на заглавията на пресата. Има обаче и наслови от типа: *Światło*, *Tęcza*, *Zorza*, *Ogniwo*, *Płomienie*, *Błyskawica*, които като че ли не са обединени от някаква обща идея. Изглежда все пак, че обединяващият ги факт – някакво природно явление – би трябвало да се свързва с елементи от бъдещето, с надеждата, промяната, а защо не и с просветление и прогресивност на гледищата. От друга страна, заглавията от типа на *Piast*, *Lechita*, *Światowid* и *Krak* се основават на легендарното, митологизирано минало.

Времето на Втората световна война и окупацията носи много нови (конспиративни) вестникарски заглавия, които съвсем ясно се свързват с тематиката на борбата и победата: *Polska Walczy*, *Z pierwszej linii frontu*, *Przez walkę do zwycięstwa*, *W walce*, *Walka Młodych*, *Granat*, *Bojowiec*, *Szaniec*⁷ и др. Войната променя диаметрално характера, целта и смисъла на съществуването на пресата, а оттам и прагматиката в заглавията. Вестниците от това време информират обществото за развитието на ситуацията и актуалните военни действия. Това намира израз в заглавия като *Biuletyn Frontowy*, *Biuletyn Sztabowy*, *Biuletyn Codzienny*, *Informator*, *Wiadomości Polskie* и др. Съществуват и друг вид военни издания, които се стремят да отразят

---

⁷ Заглавията се цитират в оригинал, оттам е и употребата на малки букви, днес несъвместима с правописните правила.

обществените настроения против окупацията: *Akcja, Granat, Barykada, Wojowiec*.

В следвоенния период се появява официалната преса на ПНР (Полската народна република), чиито заглавия не се различават твърде от българските по същото време. И в Полша, и в България периодичните издания се използват с една и съща цел, а оттам е и общата им конотативна семантика: *Gazeta Ludowa, Trybuna Robotnicza, Sztandar Młodych, Nowe Drogi, Trybuna Ludu* и др. Заглавията са доста прозрачни; заслужава си единствено да се отбележи, че най-често използваните в насловите лексеми са: *trybuna* и *sztandar*. Думи от този тип, впрегнати в служба на идеологията, се употребяват почти петдесет години.

За това, как някои външни фактори детерминират значението и функцията на заглавията, свидетелстват и названията на в независимата преса в Полша, която се появява през седемдесетте години (1976–1989). По това време започват дейността си независими от цензурата издателства. Влияние върху начина на мислене на поляците оказват и тиражите в емиграция – такива като парижката *Kultura* или лондонския *Orzeł Biały*. Условието, в които функционира независимата полска преса по времето на тоталитаризма, обуславят и нейната конспиративност. За този факт свидетелстват заглавия от типа на: *Podaj dalej, Z ręk do ręk, Z dnia na dzień*. От друга страна, последвалото освобождаване от властта на цензурата като че отприщва езика, което намира израз и сред заглавията на пресата – те стават разнородни, многообразни и не могат да се систематизират по никакъв начин. Единственото ясно нещо в случая е отпращането към символни значения от годините на войната, защото на първи план се появява борбата и солидарността: *Niepodległość, Niezawisłość, Victoria, Wolni i Solidarni, Solidarność Walcząca, Walka, Zryw* и др. Думите, които най-често намират място в тогавашните заглавия, са: *prawda, wolność i niezależność: Prawda Wolnych Polaków, Głos Wolny, Wolne Słowo, Rolnik Niezależny, Kultura Niezależna*. С близка конотативна семантика са и: *Odkłamane Wiadomości Historyczne, Bez cenzury, Roztopy*⁸, *Bez knebla, Myśli nieinternowane*⁹.

⁸ Буквално: ‘пролетно топене на снеговете’ с конкретно-историческа конотация на т. нар. на български ‘разведряване’, напр. Н. С. Хрущов развенчава култа към Сталин след XX конгрес на КПСС (1956).

⁹ На български *Myśli nieinternowane* би се превело буквално *Неинтернирани мисли*. В контекста на времето и целта на това заглавие тук се разчита ясна игра на думи – *неинтерниран* от *интернирам* – ‘заставям някого в изпълнение на на-

Нашето време носи със себе си много предизвикателства. Номенклатурата на съвременния печат (от 1990 г. до днес) няма да бъде предмет на това изследване, защото проблемите за връзките между названията и глобализацията, чуждото влияние и доминиращата роля на английския език както в заглавията на полската преса, така и на българската трябва да станат предмет на отделно проучване. Подобни научни занимания са особено важни, като се има предвид появата на най-младата „медия“ – интернет, а заедно с него и на интернет пресата. По наше мнение за изследване на езика и номенклатурата на новите медии са нужни обединените усилия на езиковеди и медийни специалисти. Това е причината настоящото изложение да спре дотук.

ЛИТЕРАТУРА

- Андреев 1946–48:** Андреев, Б. *Начало, развой и възход на българския печат*. Т. 1–2, София, 1946, 1948.
- Бобчев 1894:** Бобчев, С. С. *Преглед на българския печат (1844–1894)*. – Юбилеен сборник по случай 50-годишнината на българската журналистика. София, 1894.
- Боршуков 1976:** Боршуков, Г. *История на българската журналистика 1844–1885*. София, 1976.
- Бралчик, Мошиолек-Клошинска 2000:** Бралчик, Ж., К. Мошиолек-Клошинска. (red.), *Język w mediach masowych*. Warszawa, 2000.
- Бралчик, Мошиолек-Клошинска 2001:** Бралчик, Ж., К. Мошиолек-Клошинска (red.), *Zmiany w publicznych zwyczajach językowych*. Warszawa, 2001.
- Валчак 1999:** Walczak, B. *Zarys dziejów języka polskiego*. Wrocław, 1999.
- Завадзки 2002:** Zawadzki, K. *Początki prasy polskiej: gazety ulotne i seryjne XVI–XVIII wieku*. Warszawa, 2002.
- Каминска-Шмай 1994:** Kamińska-Szmaj, I. *Judzi, zohydza, ze czci odziera*. **Езикът... 1994:** *Język propagandy politycznej w prasie 1919–1923*. Wrocław, 1994.
- Каталог 1971:** *Katalog prasy 1941–1948*. Warszawa, 1971.

казателна мярка да напусне местожителството си и да се засели в посочено му място’ (*Речник на чуждите думи в българския език*. София, 1993, с. 346). Освен речниковото значение в българското езиково съзнание, а и в полската тоталитарна действителност от близкото минало *интернирам* се свързва с ‘изпращам някого в затвор или на заточение по политически причини’. За номенклатурната разнородност на полската независима преса до края на осемдесетте години вж. Сковронек, Рутковски 2004: 56–59. На същото място вж. за иронията, шегата и вица в номенклатурата на пресата.

- Каталог 1963:** *Katalog prasy polskiej (opracowany według stanu na dzień 31 XII 1961)*. Warszawa, 1963.
- Каталог 1933:** *Katalog prasy polskiej i obcej*. Warszawa, 1933.
- Лойек 1976:** Łojek, J. *Prasa polska 1661–1864*. Warszawa, 1976.
- Николов 1932:** Николов, Г. *История на българския всекидневен печат 1877–1932*, кн. I и II. София, 1932.
- Огоновска 2003:** Ogonowska, A. *Edukacja medialna. Klucz do rozumienia społecznej rzeczywistości*. Kraków, 2003.
- Пашковски 1983:** Paczkowski, A. *Prasa codzienna Warszawy w latach 1918–1939*. Warszawa, 1983.
- Сковронек, Рутковски 2004:** Skowronek, K., M. Rutkowski. *Media i nazwy*. Kraków, 2004.
- Топенчаров 1963:** Топенчаров, Вл. *Българската журналистика 1885–1903*. София, 1963.
- Топенчаров 1981:** Топенчаров, Вл. *Българската журналистика 1903–1917*. София, 1981.